

Akademinės ir džiazos muzikos sankirtos: kontrabosas minimalizmo ir postminimalizmo muzikoje

Vytis NIVINSKAS

Lietuvos muzikos ir teatro
akademija

ANOTACIJA. Straipsnyje nagrinėjama džiazos ir vakarietiškos akademinės muzikos sąveika. Autorius bando naujai pažvelgti į džiazos muzikos įtaką šiuolaikiniams Amerikos ir Europos kompozitoriams bei pateikti įdomiausius džiazos ir kitų žanrų bendradarbiavimo su akademinė muzika atvejus konkrečiame kontekste per pastaruosius tris dešimtmečius. Straipsnyje akcentuojamas vienas charakteringiausių ir naujausių kontraboso atlikimo praktikos ansamblyje reiškinių – „Bang on a Can“ kolektyvo veikla, jungianti abiejų žanrų muziką ir peržengianti ribas tarp klasikinės, džiazos, roko, etninės bei eksperimentinės muzikos, analizuojama šio ansamblio kontrabosisto Roberto Blacko meninė atlikėjo veikla.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI:

akademinė muzika,
džiazas, sąveika,
kontrabosas,
minimalizmas,
postminimalizmas,
„Bang on a Can“.

Įžanga

Džiazos sąveika su vakarietiška akademinė muzika¹ pasireiškė praktiškai nuo pat jo gimimo XX a. pradžioje. Džiazos muzikos įtaką patyrė daugelis Amerikos ir Europos kompozitorių: Darius Milhaud, George'as Gershwinas, Maurice'as Ravelis, Igoris Stravinskis, Claude'as Debussy, Karlheinzas Stockhausenas, Leonardas Lambertas, Dmitrijus Šostakovičius, Leonardas Bernsteinas, Krzysztofą Pendereckis, Osvaldas Balakauskas ir kiti. Vienų kompozitorių kūryboje, pvz., Gershwino², džiazas buvo dominuojantis komponentas, suformavęs amerikietiško džiazos standarto sampratą tiek jo orkestriniuose kūriniuose „Rhapsody in Blue“ (1924) ar „An American in Paris“ (1928) ir operoje „Porgy and Bess“ (1935), tiek kamerinėje kūryboje; kitų kompozitorių kūryboje konkrečią džiazos įtaką patirdavo tik vienas arba keletas iš daugelio kūrinių. Štai Igorio Stravinskio³ „Ebony Concerto“ (1945) – akivaizdžiai džiazos muzikos inspiruotas

1 Nuoširdi padėka prof. Mindaugui Urbaičiui, padėjusiam atrasti šio tyrimo objektą.

2 George'as Gershwinas (1898–1937) – amerikiečių kompozitorius, pianistas ir dirigentas. Čia ir toliau bus remiamasi *Grove Music Online* šaltiniu.

3 Igoris Stravinskis (1882–1971) – rusų kompozitorius, vėliau turėjęs Prancūzijos ir Amerikos pilietybes.

kūriny, dedikuotas klarneto virtuozui Woody Hermanui⁴ ir skirtas atlikti klarnetui solo su išplėstinės sudėties bigbendu. Nors džiazo įtaka buvo jaučiama ankstesniuose Stravinskio kūrinuose („L'Historie du soldat“, 1918 ir „Piano-Rag-Music“, 1919), tačiau „Ebony Concerto“ buvo jo charakteringiausias bandymas kurti interpretuojant džiazo muziką savo kompoziciniu stiliumi.

Tarp akademiųjų europiečių kompozitorių, paveiktų džiazo muzikos, minėtinas ir lietuvis Osvaldas Balakauskas⁵. Jo kameriniuose kūrinuose „Be-Bop“ (1974), „Bop-Art“ (1995) įvairiai sudėčiai, „Swingy Line 1, 2“ (2011, 2014) ar didesnės sudėties kompozicijose „Concerto Heses-dur“ (2002) ir „Psalms of the Spring“ (2013) „kaskart prasiveržia kompozitoriaus aistra džiazui, išgirstama spyruokliuojančiuose sinkopiniuose ritmuose, kvaziimprovizacinėse melodijose, „bliuzinių“ chromatizmų prisodrintose harmonijose“ (Paulauskis 2006).

Savo ruožtu džiazo muzikantai bei kompozitoriai, inspiruoti klasikinės bei šiuolaikinės Vakarų Europos muzikos, realizavo savo kūrybinius sumanymus, pasitelkdami akademinės muzikos formas ir kompozicinius metodus. Tarp daugelio džiazo kūrinių su ryškia akademinės muzikos formos bei kompozicijos įtaka būtų galima išskirti Duke'o Ellingtono džiazo simfoniją „Black, Brown and Beige“ (1943), Guntherio Schullerio „Concertino“ džiazo kvartetui ir orkestrui (1959) ir Charleso Minguso „The Black Saint and the Sinner Lady“ (1963). Pastarasis, parašytas kaip muzika baletui, yra vienas iš labiausiai pavykusių orkestruotės darbų visoje džiazo istorijoje.

Guntheris Schulleris⁶ 1957 m. per paskaitą Brandeiso universitete tokiai muzikos rūšiai, per improvizaciją ar parašytą kompoziciją sujungiančiai esmines šiuolaikines Vakarų Europos muzikos ir kitų muzikinių tradicijų charakteristikas ir technikas, sugalvoja terminą *third stream* (liet. trečiasis srautas). Šios koncepcijos esmė yra ta, kad bet kuri muzika siekia naudoti iš akistatos su kita, taigi vakarietiškos akademinės muzikos kompozitoriai gali išmokti gausybės dalykų iš gyvybingo džiazo ritminio svingo, o džiazo muzikantai gali atrasti naujus vystymo būdus didelės apimties formose ir kompleksiose klasikinės muzikos tonų sistemose. Iš pradžių terminas taikytas stiliui, kuriame buvo bandoma sulydyti Vakarų akademinės muzikos ir džiazo elementus – sujungti du pagrindinius srautus į „trečiojo srauto“ formą⁷. Nors šis terminas sulaukė daug kontro-

4 Woody Hermanas (1913–1987) – amerikiečių klarnetininkas, džiazo grupių vadovas, saksofonistas ir vokalistas.

5 Osvaldas Balakauskas (g. 1937) – lietuvių kompozitorius, pedagogas ir ambasadorius.

6 Guntheris Schulleris (1925–2015) – amerikiečių kompozitorius, dirigentas, švietėjas, rašytojas, įrašų prodiuseris ir leidėjas.

7 *Third stream* termino apibrėžimas pagal Guntherį Schullerį. *Grove Music Online*, 2013. Prieiga per internetą: <<https://doi-org.ezproxy.lmta.lt/10.1093/gmo/9781561592630.article.A2252527>> [žiūrėta 2021 06 07].

versijos dėl prieštaringų muzikos estetikų, vėliau skirtumai tarp dviejų požiūrių tapo ne tokie poliarizuoti, o „trečiojo srauto“ terminas laikui bėgant buvo vartojamas vis rečiau. XX a. antroje pusėje tokios dviejų muzikos žanrų sankirtos dėl patiriamos gilesnės įtakos ir vis labiau tirpstančių stilistinių sienų tapo dažnesnės.

Pabandykime apibendrinti džiazos ir akademinės muzikos sąveikos būdus:

1. Šiuolaikiniai akademiniai kompozitoriai savo kūryboje naudojo muzikinius džiazos kalbos elementus, ritminį veržlumą ir improvizaciją.
2. Džiazos muzikantai ir kompozitoriai naudojo klasikinės akademinės muzikos formas, instrumentuotę bei kompozicines technikas.
3. „Trečiojo srauto“ atstovų kūriniai visapusiškai integruoja kūrybą, kurioje dvi idiomos (džiazos ir klasikinės muzikos) per instrumentuotę, atlikimo praktiką, kompozicines / improvizacines technikas susijungia į mediumą, t. y. džiazos ir klasikinės muzikos kalbos elementai reliatyviai yra tolygūs.

Pirmuosius du sąveikos būdus jau buvome aptarę anksčiau, o prie trečiojo galima priskirti Johanno Sebastiano Bacho muzikos įkvėptą prancūzų pianistą Jacques'ą Loussier⁸, 1959 m. suformavusį džiazos trio „Play Bach“, su kuriuo atlikdavo Bacho kūrinių džiazos versijas. Vėliau šis Loussier trio, klasikinės akademinės muzikos medžiagą „įvilkęs“ į naują džiazos rūbą, eksperimentavo ir su Vivaldi, Satie, Ravelio kūrinių. Čia taip pat būtina paminėti legendinį 1960 m. albumą „Sketches of Spain“ – amerikiečių trimitininko Milesio Daviso⁹ ir kanadiečių aranžuotojo ir pianisto Gilo Evanso¹⁰ sėkmingą kūrybinį bendradarbiavimą. Jame skamba ispanų kompozitorių Joaquino Rodrigo, Manuelio de Fallos, brazilų kūrėjo Heitoro Villa-Loboso, Gilo Evanso kompozicijos bei aranžuota tradicinė ispanų folkloro muzika. Tai labai charakteringas trečiojo srauto muzikos solistui ir orkestrui pavyzdys, kuriame susipina džiazos, Europos klasikinės ir *world* muzikos stiliai bei išsiskiria meistriški Daviso trimito solo epizodai. Amerikiečių saksofonisto ir kompozitoriaus Anthony'io Braxtono¹¹ muzika irgi priskirtina trečiajam sąveikos būdai. Visą savo gyvenimą Braxtonas propagavo ribų tarp improvizacijos ir kompozicijos naikinimą. Jis tiesiai kalba apie savo būseną balansuojant tarp dviejų žanrų: „žinau, kad esu afroamerikietis, ir žinau, jog groju saksofonu, bet nesu džiazos muzikantas. Juo labiau nesu klasikinis muzikantas. Mano muzika yra kaip mano gyvenimas: ji yra tarp šių sričių“ (Burke, Onsman 2019: 43).

8 Jacques'as Loussier (1934–2019) – prancūzų pianistas ir kompozitorius.

9 Milesas Davisas (1926–1991) – amerikiečių džiazos trimitininkas ir grupių lyderis.

10 Gilas Evansas (1912–1988) – kanadiečių džiazos aranžuotojas, kompozitorius, pianistas ir kolektyvų vadovas.

11 Anthony'is Braxtonas (g. 1945) – amerikiečių saksofonistas ir kompozitorius.

Kai kuriuose šaltiniuose¹² galima rasti ir ketvirtą džiazo ir klasikinės muzikos sąveikos būdą:

4. *Concerto grosso*, kai susijungus akademinės muzikos ir džiazo muzikantams improvizacinis džiazo atlikėjų pasirodymas kaitaliojamas su komponuota klasikinių muzikantų atliekama muzika.

Čia galima prisiminti *third stream* termino krikštatevio Schullerio jau minėtą „Concertino“ džiazo kvartetui ir orkestrui bei amerikiečių pianisto Keitho Jarretto¹³ kūrinį „Arbour Zena“ (1976), kuriame trys džiazmenai (Jarrettas, saksofonistas Janas Garbarekas bei kontrabosistas Charlie'is Hadenas) trijose kompozicijose kaip solistai improvizatoriai bendradarbiauja su Stuttgarto Radijo simfoninio orkestro nariais.

Nors šie tarpusavio sąveikos būdai yra sąlyginiai (ne visą minėtą muziką galima priskirti vienai iš šių keturių charakteristikų), jais galime vadovautis. Tačiau taisyklėse visada būna išimčių. Viena iš jų – muzikantai iš akademinės muzikos stovyklos, kuriuos paveikė tik vienas iš džiazo kalbos elementų – improvizacija, tokie kaip Robertas Levinas¹⁴, improvizuojantys ne tik klasikinės muzikos kūrinų temomis, bet ir remdamiesi skirtinga klasikinių kompozitorių stilistika bei konkrečiomis muzikos formomis.

O charakteringiausias kontraboso atlikimo praktikos ansamblyje pavyzdys, turintis visų keturių sąveikos būdų požymius, jungiantis abiejų žanrų muziką bei peržengiantis ribas tarp klasikinės, džiazo, roko, etninės ir eksperimentinės muzikos, mano nuomone, yra daugiau nei tris dešimtmečius gyvuojantis „Bang on a Can“ kolektyvas bei jo kontrabosisto Roberto Blacko meninė atlikėjo veikla.

„Bang on a Can“ reiškiny s ir Robertas Blackas

„Bang on a Can“¹⁵ – trijų jaunųjų amerikiečių kompozitorių – Michaelo Gordono¹⁶, Davido Lango¹⁷ ir Julios Wolfe¹⁸, baigusių kompozicijos studijas Jeilio universitete, sumanymas. 1987 m. jie pradėjo pirmąjį BOAC¹⁹ muzikinį maratoną, trukusį net 12 valandų vienoje iš Niujorko galerijų, vėliau tapusį kasmetiniu reiškiniu. Koncerto repertuarą,

12 Jazz in America, Style Sheets. The Herbie Hancock Institute of Jazz, 2000–2021. Prieiga per internetą: <<https://www.jazzinamerica.org/jazzresources/stylesheets/17>> [žiūrėta 2021 10 30].

13 Keithas Jarrettas (g. 1945) – amerikiečių džiazo pianistas ir kompozitorius.

14 Robertas Levinas (g. 1947) – amerikiečių pianistas, muzikologas ir kompozitorius.

15 „Bang on a Can“ (liet. „Beldimas į skardinę“) – daugiafunkcė šiuolaikinės muzikos organizacija, įsikūrusi Niujorke.

16 Michaelas Gordonas (g. 1956) – amerikiečių kompozitorius ir klavišininkas.

17 Davidas Lango (g. 1957) – amerikiečių kompozitorius.

18 Julia Wolfe (g. 1958) – amerikiečių kompozitorė.

19 BOAC – „Bang on a Can“ trumpinys.

kurį atliko vietiniai Niujorko muzikantai, sudarė trijų postminimalizmo kompozitorių ir organizatorių Wolfe, Gordono ir Lango bei jų bendraamžių kūryba, taip pat „revoliucingų klasikų“ Steve'o Reicho ir Miltono Babbitto kūriniai. Esminis koncerto tikslas buvo novatoriškos muzikos pristatymas, griauantis sienas tarp skirtingų *uptown* ir *downtown* kompozicijos stovyklų. Nuo pat BOAC įkūrimo buvo stengiamasi į šio maratono-festivalio repertuarą įtraukti ir ne vakarietišku ansamblių, džiaz kompozitorių bei avangardinių roko muzikantų kūrinius. Vienadienis koncertinis maratonas pamažu peraugo į daugiafunkcę atlikimo menų organizaciją su plačia tarptautine veikla, kurią San Francisco *Chronicle* pavadino svarbiausiu šalies šiuolaikinės muzikos įrankiu²⁰: „Kai mes pradėjome „Bang on a Can“, negalėjome net įsivaizduoti, kad mūsų dvylikos valandų beveik nežinomos muzikos maratono festivalis išaugs į gigantišką tarptautinę organizaciją, remiančią eksperimentinę muziką.“²¹

BOAC tapo ne tik kasmetiniu festivaliu, kuriame buvo galima išgirsti novatorišką, gana eklektišką, progresyvią šiuolaikinę muziką, bet ir vieta, kurioje auditorija per ilgus koncertus buvo drąsinama palaikyti neformalią „džinsų ir marškinių“ aprangą bei savo noru ateiti arba išeiti koncertinių pasirodymų metu. 1992 m. buvo įkurtas ir koncertuojantis ansamblis, skirtas geriausiems muzikos maratonų-festivalių kūriniams atlikti – „Bang on a Can All-Stars“; jį sudarė violončelininkė Maya Beiser, kontrabosistas Robertas Blackas, pianistė Lisa Moore, perkusininkas Stevenas Schickas, gitaristas Markas Stewartas, klarnetininkas bei saksofonistas Evanas Ziporynas. Per ilgalaikį ir produktyvų egzistavimą „Bang on a Can All-Stars“ kolektyvas daug koncertavo visame pasaulyje, įrašė ir išleido apie 30 albumų bei sulaukė gausybės apdovanojimų už šiuolaikinės muzikos atlikimą. Muzikos kritikai rašė, kad ši įnirtingai agresyvi grupė suderino roko grupės jėgą ir veržlumą bei klasikinio kamerinio ansamblio preciziškumą ir skaidrumą²².

Ansamblio sudėtis kito bei transformavosi pagal atliekamus kūrinius: nuo solo arba dueto pasirodymų iki seksteto, kviečiant papildomus muzikantus, padvigubinant kai kurių instrumentų skaičių arba tiesiog papildant kitais. Metams bėgant keitėsi ir kolektyvo sudėtis. Šiuo metu ansamblyje yra likę du nariai iš originalios, beveik prieš tris dešimtmečius suformuotos, sudėties: gitaristas Markas Stewartas ir kontrabosistas Robertas Blackas.

20 Bang on a Can Marathon – Maerz-Musik Edition. Prieiga per internetą: <https://www.berlinerfestspiele.de/en/berliner-festspiele/programm/bfs-gesamtprogramm/programmdetail_334805.html> [žiūrėta 2021 10 30].

21 „Bang on a Can“ įkūrėjai Wolfe, Gordonas ir Langas apie savo bendros veiklos pradžią. Prieiga per internetą: https://bangonacan.org/about_us [žiūrėta 2020 06 03].

22 Citata iš *New Your Times*. Prieiga per internetą: <https://bangonacan.org/bang_on_a_can_all_stars> [žiūrėta 2021 10 30].

Būtent Blackas²³, vienas iš BOAC kolektyvo įkūrėjų, aktyviai bendradarbiauja bei koncertuoja su kitomis grupėmis, atlikėjais, kompozitoriais, šokėjais, aktorais ir kitais menininkais. Buvęs modernaus amerikiečių kontraboso guru Gary'io Karro²⁴ studentas Blackas pratęsė savo mokytojo tradiciją ir įrašė daug solinės ir kamerinės muzikos kontrabosui. Paminėtinas albumas „Modern American Bass“, pristatantis XX a. amerikietiško kontraboso muzikos repertuaro kolekciją, solo kontraboso ir bosinės gitaros albumai „State of the Bass“ ir „Possessed“ bei naujausia Philipo Glasso kontraboso bei poezijos partita „The Not-Doings of an Insomniac“ (2019), kurioje tarp 7 solo kompozicijų kontrabosui girdima L. Anderson, Y. Ono, L. Reedo, L. Coheno ir kitų autorių poezija. Daug laiko ir energijos Blackas taip pat skiria pedagoginei bei organizacinei veiklai.

Kartą paklaustas apie savo ryšį su kontrabosu laiko perspektyvoje, Blackas atsakė, kad jaučiasi laimingas ir pakylėtas, galėdamas groti kontrabosu. Nors XVIII a. buvo vadinamasis „auksinis“ kontraboso laikas, kai suklestėjo daugelio virtuozų solo atlikimas, jo manymu, tikrasis auksinis kontraboso amžius vyksta dabar, kadangi tiek daug puikių kontraboso atlikėjų kuria ir groja įdomius dalykus. Net ir po 40 metų naujosios muzikos ir išplėstinių technikų tyrinėjimo Blacką vis dar stebina nauji muzikos atlikimo būdai ir naujai atrandami instrumento garsai.

„Bang on a Can All-Stars“ ansamblio kūriniai su kontrabosu

Dabartinį „Bang on a Can All-Stars“ ansamblio repertuarą sudaro maždaug 125 kūriniai, iš kurių 13 yra solo kūriniai arba duetai, du iš jų yra parašyti kontrabosui solo.

Pirmasis jų – amerikiečių šiuolaikinės avangardinės muzikos kompozitoriaus ir kritiko Tomo Johnsono²⁵ „Failing“ buvo sukurtas 1975 m., kai BOAC dar neegzistavo. Tai sudėtingas kūrinys su užrašyta istorija apie grojimo kontrabosu sunkumus. Pagrindinis šio kūrinio iššūkis – atlikėjas turi pasakoti istoriją grodamas kontrabosu. Istorijos žodžiai dažnai nesutampa su muzikinio teksto atlikimu²⁶.

Antrasis solo kūrinys kontrabosui „Paint It Black“ buvo parašytas vieno iš „Bang on a Can“ įkūrėjų – Michaelo Gordono 1988 m., kai festivalis tik buvo pradėjęs įgauti pagreitį. Kūrinys buvo sukurtas ir dedikuotas Robertui Blackui po to, kai Gordonas ir Blackas

23 Robertas Blackas (g. 1956) – amerikiečių kontrabosistas, bosinės gitaros atlikėjas, improvizatorius ir švietėjas. Prieiga per internetą: <<https://www.robertblack.org/full-bio>> [žiūrėta 2020 06 03].

24 Gary'is Karras (g. 1941) – amerikiečių klasikinės ir šiuolaikinės muzikos kontraboso virtuozas ir mokytojas, vienas geriausių XX–XXI a. kontraboso atlikėjų.

25 Tomas Johnsonas (g. 1939) – amerikiečių klasikinės / avangardinės muzikos kompozitorius ir muzikos kritikas.

26 Iš autoriaus interviu su Donatu Bagursku, 2019 10 14.

1985 m. susitiko muzikos festivalyje Bafale. Kūrinio pavadinimas yra aliuzija į atlikėjo pavardę, o kartu identiškas vienai grupės „Rolling Stones“ dainai: „Pirmą kartą išgirdęs Robertą grojant suvokiau, kad kontrabosas yra kur kas daugiau nei žemi garsai. Jis paprašė manęs sukurti solo kūrinį kontrabosui, tad aš norėjau išnaudoti labai ilgas kontraboso stygas, labai aukštas ir labai žemas natas, visas – vienu metu. Pabandžiau išplėtoti kontraboso solo kūrinio idėją: ar gali bosas sau groti bosą kaip akompanimentą? Sinkopuotai ir greitai? „Paint It Black“ kūrinyje išbandžiau boso skambėjimą lyg dviejų instrumentų.“²⁷

Reikia paminėti, kad kiti du BOAC įkūrėjai Davidas Langas ir Julia Wolfe taip pat parašė solo kūrinius kontrabosui ir dedikavo juos Blackui. Langas sukūrė „I Feel Pretty“ (2001). Kūrinyje naudojama ir elektronika, sukelianti polifonijos įspūdį, – tarytum šalia solisto yra ir daugiau kontraboso atlikėjų. Panašia idėja paremtas ir Wolfe kūrinys „Stronghold“ (2008), kurį galima atlikti kontrabosų oktetu arba solo kontrabosu su fonograma. Kūrinio premjerai buvo pasirinktas pirmasis variantas – Roberto Blacko vadovaujamas „The Hartt Bass Ensemble“: „Dirbdama su Robertu aš atradau, kad kontrabosas turi neribotą raiškos galimybių visatą, retai tyrinėjamą. Nors jo žemos natos puikios, tačiau iki pusės kūrinio jų neišgirsi. „Stronghold“ prasideda siūbuojančiu flažoletų tinklu, labai aukštais obertonais išnaudojant stygų ilgį, o pasibaigia tirštais rezonuojančiais garsais, sukuriamais stipriai spaudžiant stryką ant atviros E stygos. Skambant aštuoniems kontrabosams vienu metu, ansamblis tampa vienu megabosu ir sunku pasakyti, kada vienas atlikėjas baigia groti, o kitas pradeda. Albumo įrašė Robertas Blackas yra įgropęs visus aštuonis kontrabosus.“²⁸

Dabartiniame BOAC ansamblio repertuare yra 85 kūriniai su bosinio instrumento dalyvavimu, kurių daugumą – net 80 – sudaro kūriniai su kontrabosu, tik 4 – su bosine gitara ir vienas – su moderniu bosiniu instrumentu.

Bosinio instrumento pasirinkimas pagal kūrinio muzikos stilių

Pasirinkti kontrabosą šio ansamblio kūriniams atlikti yra daug priežasčių: šis universalesnis instrumentas gali būti puikiai panaudojamas tiek klasikinei, tiek šiuolaikinei akademinėi muzikai, taip pat džiazui, tam tikroms roko arba etninės muzikos dalims atlikti įvairiomis technikomis pirštais (*pizzicato*) ir stryku (*arco*), pasitelkiant perkusinius garsus bei panaudojant kitas išplėstines atlikimo technikas, garso efektus ir elektroniką.

27 Michaelas Gordonas apie „Paint It Black“ kūrinio anotacijoje. Prieiga per internetą: <<https://michaelgordonmusic.com/music/paint-it-black>> [žiūrėta 2020 06 03].

28 Julia Wolfe apie „Stronghold“ kūrinio anotacijoje. Prieiga per internetą: <<https://juliawolfemusic.com/music>> [žiūrėta 2020 06 04].

Pradinė ansamblio „Bang on a Can All-Stars“ instrumentuotės idėja, anot visų trijų steigėjų (M. Gordonas, J. Wolfe, D. Lango), buvo kontrabosas – visų pirma dėl jų originalių kompozicijų bei bendraminčių atliekamų kūrinių. Kita vertus, Blacko universalumas leido į repertuarą įtraukti ir bosinės gitaros kūrinius.

Robertas Blackas – BOAC bosistas – yra universalus muzikantas, o pagal savo meistrystės lygį – aukščiausio lygio kontrabosistas, galintis groti bosine gitara ir kitais giminingais instrumentais.

Skirtingos kontraboso funkcijos, grojimo technikos ir priemonės

Ansamblio „Bang on a Can All-Stars“ repertuaro kūriniuose, priklausomai nuo muzikos stiliaus, kompozicijos idėjos ar kompozitoriaus sumanymo, bosas atlieka labai įvairias funkcijas. Apžvelkime pagrindines kontraboso funkcijas šiame ansamblyje, kurios yra neatsiejamos nuo naudojamų technikų arba priemonių šioms funkcijoms įgyvendinti:

1. *Tradicinė kontraboso funkcija kameriniame ansamblyje* – dažniausiai akompanuojama žemame boso registre naudojant stryką su reikiama štrichais, akcentais ir dinamika. Tokio atlikimo pavyzdžiai yra Philipo Glasso²⁹ minimalistinė muzika kūrinyje „Closing“, fortepijoninės versijos adaptacija ansambliui arba kito minimalizmo / ambiente klasiko Briano Eno³⁰ garsus kūrinyje „Music for Airports“, kurį BOAC ansambliui aranžavo visi trys ansamblio įkūrėjai – Gordonas, Wolfe ir Lango.
2. *Aktyvaus ritminio instrumento funkcija* – kai kontrabosu atliekami minimalizmui arba postminimalizmui charakteringi aktyvūs, neretai polimetriniai ritminiai piešiniai ir rifai, dėl aktyvaus garso išgavimo arba artikuliacijos raiškos kartais tam pasitelkiant netgi bosinę gitarą. Būdingi kontraboso funkcijos pavyzdžiai – dviejų BOAC įkūrėjų kūriniai:
  - ◆ kompozitoriaus Davido Lango trijų dalių kūrinys „Sunray“ (2006)³¹, kurio pirmoje ir trečioje dalyse kontrabosas atlieka panašius sudėtingus, minimalistinius, nereguliarios kaitos lyginio ir nelyginio metro (2/4, 5/8, 2/4, 3/8, 2/4, 5/8, 3/4, 5/8, 2/4, 3/8) ritminius piešinius, tarytum „pasiskolintus“ iš progresyviojo roko estetikos;

29 Philipas Glassas (g. 1937) – amerikiečių kompozitorius, vienas iš minimalizmo muzikos pradininkų.

30 Brianas Eno (g. 1948) – anglų kompozitorius, dainininkas, klavišininkas, garso menininkas ir prodiuseris.

31 Iš Lango kūrinių anotacijos. Prieiga per internetą: <<https://davidlangmusic.com/music>> [žiūrėta 2020 06 06].

- ♦ kompozitorės Julia Wolfe penkių dalių oratorija „Anthracite Fields“ (2014) (liet. „Antracito laukai“) mišriam chorui ir instrumentiniam sekstetui, apdovanota Pulitzerio muzikos premija³². Antroje oratorijos dalyje „Breaker Boys“ panaudota kontrabosinė linija su ryškiu *glissando* yra ypač charakteringa postminimalizmui.
- 3. *Džiazio muzikos įtaka* – kai kontrabosas naudoja džiazio muzikos elementus: džiazinę artikuliaciją, improvizaciją, svingą, spontaniškumą, klausimo ir atsakymo principą akompanuojant solistui ir kitus charakteringus dalykus. Geriausi pavyzdžiai yra BOAC bendradarbiavimas su improvizacinės muzikos arba džiazio atlikėjais: čekų vokalistės, smuikininkės ir kompozitorės Ivos Bittovos³³ kūrinyje „Elida“, laisvojo džiazio krikštatevio, saksofonisto ir kompozitoriaus Ornette’o Colemano³⁴ kūrinyje „Haven’t Been Where I Left“ arba amerikiečių džiazio pianisto ir kompozitoriaus Matthewo Shippo³⁵ kompozicijoje „Code Axis“. Iš dalies prie tokių pavyzdžių galėtume priskirti ir minimalizmo muzikos manifestą „In C“ (1964, atliktas 2001), sukurtą legendinio Terry’io Riley’io³⁶. Šioje kompozicijoje kiekvienas muzikantas, o tarp jų galbūt ir kontraboso atlikėjas, pats pasirenka, kiek ilgai ir kokiais štrichais ar dinamika groti tam tikrą frazę. Kūrinys baigiasi, kai kiekvienas muzikantas išgroja visas frazes, kartodamas tiek, kiek nusprendžia, nuo pradžių iki galo.
- 4. *Kontraboso kaip pagrindinio ar vieno iš vedančiųjų instrumentų ansamblyje funkcija* – kompozicija yra konstruojama apie bosą, kai šis atlieka pagrindinę melodiją / temą arba solinius epizodus. Toks pavyzdys galėtų būti modernaus prancūzų kontrabosisto ir kompozitoriaus Florent’o Ghys³⁷ kūrinys „An Open Cage“ (2012), kuris prasideda fonograma su Johno Cage’o skaitoma ištrauka iš jo dienoraščio, tuomet pirmasis įstoja kontrabosas, o vėliau paeiliui ir kiti instrumentai, ritmiškai dubliuodami ir papildydami Cage’o įrašytą kalbą.

32 Iš Wolfe kūrinio anotacijos. Prieiga per internetą: <<https://juliawolfemusic.com/music/anthracite-fields>> [žiūrėta 2020 06 06].

33 Iva Bittova (g. 1958) – čekų vokalistė, smuikininkė, kompozitorė ir aktorė.

34 Ornette’as Colemanas (1930–2015) – laisvojo džiazio pradininkas, amerikiečių saksofonistas ir kompozitorius.

35 Matthew Shippas (g. 1960) – amerikiečių pianistas ir kompozitorius.

36 Terry’is Riley’is (g. 1935) – amerikiečių kompozitorius ir atlikėjas.

37 Florent’as Ghys (g. 1979) – prancūzų kontrabosistas ir kompozitorius. Prieiga per internetą: <<https://www.florentghys.com/about>> [žiūrėta 2020 06 06].

5. *Netradicinio skambesio funkcija* – kai boso garso išgavimui naudojamos alternatyvios atlikimo technikos arba garso procesoriai ir elektronika. Čia visų pirma reikėtų paminėti vieno iš BOAC įkūrėjų, kompozitoriaus Michaelo Gordono kūrinį „I Buried Paul“ (1996) (liet. „Aš palaidojau Polą“), kuriame kontrabosu ir kitais instrumentais siekiama išgauti atgal besisukančio įrašo efektą. Tai tarsi atvirksčiai skambantis industrinės aplinkos įrašas. Viso kūrinio metu kontraboso linijos dinamiškai kontrastuoja sudėtingu, trūkčiojančiu ritmu nuo sekundų dvigarsių žemame registre iki keistų minimalistinių variacijų melodijų aukštesniame registre naudojant alteruotą dermę. „I Buried Paul“ yra grupės „The Beatles“ dainos „Strawberry Fields Forever“ sumani kompozitoriaus refleksija. Originalios dainos pabaigoje yra menamas nutilimas, kai atrodo, kad daina jau pasibaigė, bet tada muzika grįžta atvirksčiniu būdu ir Johnas Lennonas ištaria *cranberry sauce* (liet. spanguolių padažas). Jo balsas įrašų studijoje buvo oktava pažemintas ir visam pasauliui atrodė, kad Lennonas pasakė *I buried Paul* (liet. aš palaidojau Polą). Įrašui pasirodžius, žmonės bandė sužinoti kitus įkalčius, taip pat ar iš tikrųjų Paulas McCartney'is buvo miręs. Tuo metu didžėjai radijo transliacijose leido „The Beatles“ dainas atbulai, tad eteryje buvo girdėti labai daug keistos muzikos ir triukšmo. Šis kūrinys yra apie tą triukšmą³⁸.

Kiti charakteringi netradicinio skambesio pavyzdžiai yra du amerikiečių kompozitorės ir instrumentalistės Annie Gosfield³⁹ kūriniai – „The Manufacture of Tangled Ivory“ (1995) ir „Overvoltage Rumble“ (2006). Viena jų naudojamas sempleris, todėl ne tik kontraboso, bet ir visų kitų dalyvaujančių instrumentų tembrai yra modifikuojami bei susintetinami, taip pat kontrabosas dažnai naudojamas kaip perkusijos instrumentas, tik retykais išleidžiantis fiksuoto aukščio garsus. Kitame kūrinyje kontrabosas pradeda ir baigia kompoziciją ilgais disonansiniais dvigarsiais, o atlikimo eigoje vėl pasitelkiamas sempleris, suformuojantis keistus kontraboso ir kitų instrumentų tembrus, taip pat naudojamos alternatyvios atlikimo technikos.

6. *Interaktyvi kontraboso funkcija* – kai muzikantas, atlikdamas kūrinį scenoje, „reaguoja“ į vaizdo ar garso įrašą. Tokį interaktyvumą iliustruojantis pavyzdys yra amerikiečių menininko, kompozitoriaus ir filmų kūrėjo Christiano Marclay'ėjaus⁴⁰

38 Michaelas Gordonas apie kūrinį anotacijoje. Prieiga per internetą: <<https://michaelgordonmusic.com/music>> [žiūrėta 2020 06 06].

39 Annie Gosfield (g. 1960) – amerikiečių instrumentalistė ir kompozitorė.

40 Christianas Marclay'ėjus (g. 1955) – amerikiečių garso menininkas, didžėjus, kompozitorius, filmų kūrėjas ir vizualus menininkas.

kūrinys „Fade to Slide“ (2012), kuriame vizualiai scenoje meistriškai sąveikauja gyvas atlikimas ir puikus garso įrašas, primenantis avangardinį eksperimentinį filmą. Kitas geras pavyzdys – BOAC įkūrėjos, kompozitorės Wolfe kūrinys „Reeling“ (2012), kurio pagrindas yra vyresnio amžiaus kanadiečių folkloro dainininko atliekamos dainos, sukarpytos įvairaus ilgio fragmentais, įrašas, o prie jo gyvai „jungiasi“ kontrabosas ir kiti ansamblio instrumentai. Dar vienas tinkamas paminėti kūrinys – amerikiečių smuikininko ir kompozitoriaus Toddo Reynoldso⁴¹ „Seven Sundays“ (atliktas 2014); jame į fonogramoje girdimo bliuzo dainininko frazes ansamblio instrumentalistai iš pradžių „atsako“ gyvai, o vėliau šio įrašo pagrindu atlieka savarankiškas muzikines linijas.

7. *Alternatyvi atlikėjo funkcija* – kai vietoj grojimo kontrabosu / bosine gitara atliekamas kitas muzikinis veiksmas – atlikėjas dainuoja ar pasakoja arba visa tai daro papildomai grodamas bosu. Geras pavyzdys – Lango kūrinys „Cheating, Lying, Stealing“ (1993), kurio metu atlikėjas visą laiką groja perkusiniu instrumentu, o prie kontraboso net neprisiliečia. Trijų BOAC įkūrėjų ir kompozitorių Gordono, Lango ir Wolfe bendro darbo „Road Trip“ (2017–2018) 7-oje dalyje „Under the Stars“ visi atlikėjai, tarp jų ir kontrabosistas, muziką atlieka ukulelėmis, o savo pagrindiniais instrumentais negroja. 6-oje kūrinio dalyje „We are driving“ atlikėjas, grodamas kontrabosu pirštais (*pizzicato*), dainuoja ir deklamuoja poeziją. Šioje dalyje akcentas yra sutelktas būtent į vokalinę dalį. Dainavimas grojant kontrabosu praktikuojamas ir dar viename kūrinyje – Nicko Zammuto⁴² „Real Beauty Turns“, tačiau šiuo atveju labiau koncentruojamasi į atlikimą kontrabosu, tik kurį laiką grojant dainuojama viena leitmotyvo frazė.

Naudojamų priemonių santykis su kitais instrumentais ir atlikimo technikos

„Bang on a Can All-Stars“ yra unikalus kolektyvas, ir ne tik todėl, kad gyvuoja jau apie 30 metų ir atlieka šiuolaikinę muziką, paveiktą įvairiausių muzikos stilių. Šis ansamblis yra išskirtinis tuo, kad jį subūrę trys kompozitoriai patys nedalyvauja atlikimo procese scenoje, taip pat dėl įvairių stilių sankirtos: jie vieni pirmųjų modernią

41 Toddas Reynoldsas – amerikiečių smuikininkas, kompozitorius, švietėjas ir technologas. Prieiga per internetą: <<http://www.toddreynolds.com>> [žiūrėta 2020 06 06].

42 Nickas Zammuto – vokalistas, gitaristas, klavišininkas ir kompozitorius, dueto „The Books“ bei grupės „Zammuto“ įkūrėjas. Prieiga per internetą: <<https://www.zammutosound.com/>> [žiūrėta 2020 06 06].

vakarietišką muziką pamėgino suderinti su roko, džiazu, eksperimentine, indi roko ir Balio muzika jas sujungdami ir sulaukė daug dėmesio. Pasak BOAC atlikėjų, yra muzika, kurią jie studijuoja konservatorijoje, ir muzika, kurios jie klausosi ir atlieka garažo grupėse vakarais. Taigi jie pabandė suderinti ir sujungti šias visiškai skirtingas muzikines atlikimo tradicijas, kas šiuo metu atrodo visiškai normalu. Pagal atliekamas skirtingas muzikos rūšis formuojasi ir santykis su kitais instrumentais – tarp dainuojančios solistės ir ansamblio narių (Ivos Bittovos kūrinyje „Elida“), tarp jų ir kontraboso atlikėjo su improvizaciniais elementais, specifine džiazu ritmika ir spontaniškumo prieskoniu. Tai primena gana įprastą džiazu muzikantų kalbą, kurioje visada paliekama erdvė improvizacijai, pavyzdžiui, Michaelo Gordono kūrinyje „Gene Takes a Drink“ kiekviena nata turi būti preciziškai tiksli, su jautria kintančia dinamika ir reikiama štrichais. Šiame kūrinyje kontrabosas su gitara ir iš dalies su marimba yra akompanuojantys instrumentai gana sudėtingai ir veržliai violončelės melodijai, prie kurios vėliau jungiasi klarnetas ir viršutinė fortepijono linija. Šio kūrinio užduotis kontraboso atlikėjui yra akompanavimo tikslumas, jautrumas ir reagavimas į solistų linijas.

Mažstant tradiciškai, santykiu su kitais instrumentais kontrabosui artimiausi yra abu ansamblio styginiai instrumentai – violončelė ir gitara. Kontrabosas natūra ir galimybėmis yra artimesnis violončelei, tačiau, kalbant apie asmeninius muzikinius ryšius ir įdirbį, kontrabosistas Blackas ir gitaristas Stewartas yra vieninteliai BOAC grupės nariai, kartu grojantys apie 30 metų, todėl vienas kitą pažįsta kur kas geriau negu bet kas kitas šiame kolektyve. Kontraboso ir gitaros atlikėjai dažnai groja tuos pačius ritmiškus piešinius ar rifus, tačiau neretai jų atliekamos linijos šiame ansamblyje yra visiškai skirtingos.

O štai kontraboso ir violončelės santykis šioje grupėje yra kitoks nei Mozarto ir Haydno laikais, kai mažuose kameriniuose ansambliuose dažnai būdavo naudojamas tik vienas iš šių instrumentų, reprezentuojantis bosą. Tais atvejais, kai abu instrumentai būdavo įtraukiami į ansamblį orkestrinio stiliaus kūrinuose, jie abu buvo įvardijami kaip „basso“ (Webster 1976: 413–438) ir dažniausiai dubliuodavo vienas kitą per oktavą arba kontrabosas pabrėždavo tik atramines violončelės melodijų natas. Klasikinės XVIII a. muzikos kontekste BOAC ansamblyje kontrabosas su violončele retai telpa po viena „basso“ etikete ir dubliuoja vienas kitą, dažniau violončelė šiame ansamblyje yra viršutinis balsas, vietoj smuiko ar alto, o kontrabosas dažniausiai vis dar yra „basso“, tačiau tikrai ne visada.

Išvados

Ansambelis BOAC neturi stilistinių apribojimų, jo atliekama muzika yra tokia įvairi ir kontrastinga, kad, pradėjęs kaip eksperimentuojantis postminimalizmo kolektyvas, į šią sąvoką jau senokai netelpa. Nepaisant trisdešimties metų eksperimentinio ansamblio patirties nuolatos išbandant naujus stilius ir technikas, vis dar yra išlikęs noras ieškoti ir atrasti.

Vienas ansamblio įkūrėjų Michaelas Gordonas teigė, kad tik susikūrus „Bang on a Can“ jiems buvo sakoma, jog niekas nemėgsta tokios muzikos, kurią atlieka BOAC, ir niekas jos nepamėgs. Vis dėlto ansamblio atlikėjai įsitikino, kad žmonės šią muziką mėgsta. Atliekantiems „nėgirdėtą muziką“ yra svarbu surasti žmones, kurie jos klausytųsi, nes jų tikrai yra.

Kontraboso funkcija BOAC ansamblyje yra labai plati – naudojamos įvairios kontraboso technikos ir garso išgavimo būdai, būdingi tiek šiuolaikinei akademinėi, tiek džiazo bei roko ar etninei muzikai, taip pat grojama bosine gitara bei kitais netradiciniiais boso instrumentais, o dalyje kūrinių bosistas groja perkusija, dainuoja arba deklamuoja. Kontrabosu atliekamą galima išgirsti įvairiausių stilių muziką: nuo minimalizmo iki roko, nuo eksperimentinės muzikos iki džiazo, nuo solo kompozicijų iki elektroninių modifikuoto garso kūrinių ansamblui. Tam tikruose kūriniuose Roberto Blacko kontrabosas yra išderinamas naudojant skordatūrą, ir taip tarsi patvirtinami Gary'io Karro žodžiai, kad „kontrabosas XXI amžiuje gali patirti dar vieną derinimo transformaciją“ (Brun 2000: 169). Atlikėjas Blackas aukščiausiu meistrystės lygiu pasiveja Karą, o eksperimentine prasme gal net jį pralenkia. Jeigu Blacko mokytoją Karą galime vadinti tikru klasikiniu XX a. virtuozu, tai Blacką, panašiai kaip anksčiau cituotą saksofonistą ir kompozitorių Anthony'į Braxtoną, inspiravo mažiausiai keletas muzikos žanrų. Tai buvo visiškai neįprasti, novatoriški dalykai ir nauja terpė kontrabosui, atsiradusi akademinės ir džiazo muzikos sankirtoje.

*Įteikta 2021 11 09
Priimta 2021 12 20*

LITERATŪRA

- Brun, P. *A New History of the Double Bass*. Paul Brun Productions, 2000.
- Burke, R.; Onsmann, A. *Experimentation in Improvised Jazz: Chasing Ideas*. New York and London: Routledge, 2019.
- Paulauskis, L. Portretas. Osvaldas Balakauskas: postmodernizmo laikų modernistas. *Lithuanian Music Link*, 2006, Nr. 12.
- Webster, J. Violoncello and Double Bass in the Chamber Music of Haydn and his Viennese Contemporaries, 1750–1780. *Journal of the American Musicological Society*, 1976, Vol. 29, No. 3.

ŠALTINIAI

- https://bangonacan.org/about_us [žiūrėta 2020 06 03].
- https://bangonacan.org/bang_on_a_can_all_stars [žiūrėta 2020 06 07].
- Gaidamavičiūtė, R. Balakauskas, Osvaldas, 2001, *Grove Music Online*, <<https://doi-org.ezproxy.lmta.lt/10.1093/gmo/9781561592630.article.45252>> [žiūrėta 2021 10 16].
- Gann, K. Gordon, Michael, 2001, *Grove Music Online*, <<https://doi-org.ezproxy.lmta.lt/10.1093/gmo/9781561592630.article.42648>> [žiūrėta 2020 06 03].
- Gann, K. Lang, David (Avery), 2001, *Grove Music Online*, <<https://doi-org.ezproxy.lmta.lt/10.1093/gmo/9781561592630.article.42483>> [žiūrėta 2020 06 03].
- Gann, K. Wolfe, Julia, 2001, *Grove Music Online*, <<https://doi-org.ezproxy.lmta.lt/10.1093/gmo/9781561592630.article.42659>> [žiūrėta 2020 06 03].
- Martin, M. Bang on a Can, 2012, *Grove Music Online*, <<https://doi-org.ezproxy.lmta.lt/10.1093/gmo/9781561592630.article.A2227668>> [žiūrėta 2020 06 03].
- <https://michaelgordonmusic.com/music/paint-it-black> [žiūrėta 2020 06 03].
- <https://www.robertblack.org/full-bio> [žiūrėta 2020 06 03].
- Schuller, G., rev. Greenland, Thomas H., Third Stream, 2013, *Grove Music Online*, <<https://doi-org.ezproxy.lmta.lt/10.1093/gmo/9781561592630.article.A2252527>> [žiūrėta 2021 06 07].

Intersections between contemporary classical music and jazz: double bass in minimalism and post-minimalism music

SUMMARY. In this article the intersections between western classical music and jazz are examined in the period of the 20th and 21st centuries. The author of the article is trying afresh to look for the influence of jazz on contemporary American and European composers, presenting the most interesting cases of collaboration between jazz and other music genre performers with classical composers in specific contexts. Different kinds of projects between western classical music and jazz are presented along with the definition of “third stream” music.

The keystone of the article is one of most characteristic and newest examples of double bass performance in an ensemble – the *Bang on a Can* phenomenon. The activity of *Bang on a Can All-Stars* band, known for its most innovative music, is crossing the boundaries between classical, jazz, rock, world, and experimental music over the last thirty years. Founding member of the band and bassist Robert Black is in the spotlight through analysis of his artistic, creative activity and excerpts of his interview. Seven ways of double bass performance are presented with detailed descriptions of bass playing going with music examples from the *Bang on a Can* repertoire including many different composers representing various styles, alternative techniques and shifting roles.

KEYWORDS:
intersections between
classical music and
jazz, double bass,
minimalism,
post-minimalism,
Bang on a Can.